

פתח דבר

שאלו סתר

הקורונה, שחדרה לחיינו בסערה בתחילת שנת 2020, היא אירוע ללא דימוי. אירועים היסטוריים מכריעים בעשורים האחרונים, כדוגמת נפילתה של חומת ברלין או פיגועי 11 בספטמבר, נשאו דימוי מובהק. רשתות הטלוויזיה היו בשיאן, חדשות שודרו מסביב לשעון ותמונות האירועים הופצו ללא הרף. הדימוי היה פנימי לאירוע ולא רק ליווה, סימן או ייצג אותו; האירוע נערך מלכתחילה מול המצלמות ולשם הפקת דימויו. אמנם היו גם דימויים עמומים שנתיקו מכל הוראה או הצבעה, כמו הנקודות המרצדות על המסך הירוק מבית היוצר של הצבא האמריקני במלחמת המפרץ הראשונה, והיו דימויים שהגעתם התעכבה ונמצאו באיחור, כאותם הבזקי אור מהמצלמה שתיעדה את רגע ההתנקשות ביצחק רבין. אך בכל אלה הדימוי חקק את האירוע בהיסטוריה, חלש על קיומו הריאלי וקיבע אותו בזיכרון. בתחילה היה נרמה כי כך יהיה גם עם הקורונה. בחודשים הראשונים היא עוד יצרה כמה דימויים מסמרי שיער: אנשים קורסים למוות ברחובות סין, כאוס ואנדרלמוסיה בבתי חולים בצפון איטליה, בורות ענק נכרים עבור גופות בניו יורק. אך ככל שהתקדמה השנה קהו הדימויים ולא הלמו את מה שהפך מאירוע קצה בעל אופק אפוקליפטי למצב מתמשך של חיים. הנגיף הבלתי נראה, שמשתכן בגופם של בני אדם ללא ידיעתם, שלעיתים נגלה דרך תסמינים ולעיתים נשאר חבוי לחלוטין, נותר ללא דימוי יציג, ללא תמונה נחרתת, ללא אות חזותי.

הדימוי הוחלף בנתונים. טבלאות וגרפים המציגים את מספר המתים, מספר המונשמים, מספר החולים המאומתים ומספר הנבדקים; אחוז תוצאות הבדיקות החיוביות וקצב ההדבקה; האצה או האטה, גידול אקספוננציאלי ומגמות התייצבות; ערים אדומות ואזורים כתומים ועסקים בעלי תו סגול – הכול לפי מדדים כמותיים. את הדימוי החליפה הסטטיסטיקה, הפשטה גמורה שאיננה מציגה או מייצגת את המציאות אלא טוענת כי היא עצמה המציאות, ולכן על בסיסה בלבד מוכרעות החלטות השלטון בהתמודדות עם הקורונה (ב"מדינות מתוקנות" כמובן). הסטטיסטיקה מחוקת פנים, משוללת דמות, אין

היא איקונית ואיננה נחקקת; היא משגרת נתונים שמתחלפים בכל רגע ומידת נחרצותם עומדת ביחס ישר להשתנותם. בניגוד לדימוי המעובה והחד, השייך לתקשורת ההמונים הממורכזת ולשידור החי ואז החוזר של הטלוויזיה, הנתון הסטטיסטי הולם את אתרי החדשות המקוונים וכוחו רק מתעצם בתקופת הדימויים הדיגיטליים המבוזרים. לעומת הדימוי הנחרץ, הריגושי, האקסטימי לעיתים, הסטטיסטיקה היא רצף מדדים משתנה ללא הרף, אדישה ומרוחקת, דיכאונית. אך מכיוון שהנתון הסטטיסטי אינו מדמה את המציאות, נפרם הקשר בינו ובין כל מציאות שמצויה מחוץ לו. וכך, בעודנו מולעטים בנתונים, הכרת המציאות שלנו רק הולכת ונחלשת. מהו הדבר שהתרחש פה בחודשי האביב, ולאחר מכן שוב בסוף הקיץ ואף כעת: האם משתוללת מגיפה ברחובות, וכל אחת ואחד נושאים גם בכלי דעת איום כלפי אלה שאיתם הם באים במגע? האם זו פנדמיה שאפשר להתמודד איתה בכוח הערבות ההדרית של החברה הבריאה? או שמא מחלה שהוצאה מפרופורציות והיא מכסה על מגיפות כלכליות ופוליטיות חמורות יותר שפורחות בחסותה? אז ועכשיו, אנחנו באפלה.

לצד הנתונים הסטטיסטיים נעדרי הדימוי, נוצרו בזמן הזה דימויים שההיעדר היה מה שניבט מתוכם: דימויים שלא היו בהם מעשה, התרחשות או אירוע, כי אם עצירה, קטיעה והשהיה. כבישים ריקים, רחובות שאין בהם נפש חיה, חנויות סגורות, מוסדות ציבור ששעריהם ננעלו, נמלי תעבורה דוממים; כיכרות ערים נטושות, מרכזי תפילה מיותרים, אתרי תיירות שוממים. לא היו אלה דימויים של מה שקורה ומתארע אלא של מה שהוחסר, נמנע או נאסר. לעיתים נדמה כי הפעילות שכן התקיימה – קדחת הבניין בערים, תנועת המסחר או מעשי הקנייה – הוצנעה בכוונה על מנת להעצים את הדרמה של הריקון. אפילו הדימוי הרווח של התקופה, פני אדם עטויים במסכה, מחצין את כיסויה וריקונה של דמות: האחדה, החסרת תווים ועצירת התפרטות; הסתר פנים ולמולו חסימת מבט. כך, מול רצף הנתונים והמדדים והשאון הבלתי פוסק של מספרים, ניצב מבע דומם ורב הוד של פֶּסֶק. דברים שעד לפני רגע נתפסו כמובנים מאליהם ונדמו כמתמידים נקטעו באחת; וחרושת הראווה בחברה שמייצרת דימויים יותר מכל דבר אחר – דימויים מוכברים, מתחלפים, אחוזי תזוית – השביתה לפתע את הדימוי מצד אחד, ומן הצד האחר העמידה דימוי שובת, דימוי של שֶׁבֶת.

על הציר הנמתח בין עבודה, פעולה והתקנה ובין שביתה, בטלה ואי־פעילות נפרס גיליון זה של תיאוריה וביקורת. המאמרים שבו עוסקים בהצבתה של האמנות כפעילות יצרנית, במעשים של שביתה והחרמה באמנות עכשווית, בבטלה שאיננה חלק מסדר העבודה, ובישיח התקווה הפוליטי היצרני מדי ובאפשרות להשביתו. שלא כמו בגיליון הקודם, שהיה גיליון נושא ויוחד לימין החדש, גיליון זה נהגה כגיליון פתוח, ללא נושא קבוע מראש שקושר בין כל הטקסטים שבו. אבל עורמת ההיסטוריה, ולמעשה טלטלת ההווה, הובילו לכך שהמאמרים והמסות שכאן נקשרים זה לזה בחוט משותף. לעצירה, לשביתה ולקיטוע מובן ביקורתי מובהק. קטיעתה של ההתרחשות היומיומית המורגלת

מובילה להזרתה ולבחינתה ממרחק; פריעתם של סדרי חיים שנתפסו עד לפני רגע כטבעיים או כהכרחיים מעלה שאלות באשר לטיבם; והמפנה בארגון של החברתי חושף את ההסדרים הדכאניים שמונחים בבסיסו. השבתת המשק היא אמנם מעשה של השלטון המרכזי, וכך גם הגבלת התנועה והפיקוח עליה, ומתוך כך גם צמצום הפעילות האנושית ודלדול החיים החברתיים בשנה האחרונה. אבל השביתה היא אסטרטגיה סוציאליסטית של התקוממות נגד ניצול או דיכוי, וברגעים מכריעים היא מכוונת לטרנספורמציה חברתית כוללת. והקייטוע והפסק מובילים לרפלקסיה, הסבה לאחור, פנייה או תמורה. כל אלה עומדים בלב הגיליון, וגם אם המחקר והכתיבה של רבים מן הטקסטים בו קדמו לתקופת הקורונה, ניכרת בהם פעימת הזמן והם נושאים תודעת הווה חריפה.

מקום נכבד בגיליון תופסת הגותו של ג'ורג'יו אגמבן, מחשובי ההוגים הקונטיננטליים החיים כיום. השביתה, ההדחה מפעילות, ושחרורה של היכולת ממערכי המימוש וההגשמה הם ממושגיו המרכזיים, ומאמרים שונים בגיליון עוברים דרכם, נכתבים מתוכם או מתמודדים איתם. טקסטים אחדים פרי עטו תורגמו לגיליון זה – אחרית הדבר לפרויקט הומו סאקר, וכמה מרשימות המגיפה שפרסם במהלך השנה – והם מגלים את כפל פניו: הפילוסוף, התיאורטיקן ומציב המערכת הכוללת, והאינטלקטואל המעורב שמגיב מדי שבוע בעת משבר. מעניין לקרוא אותם זה לצד זה ולראות כיצד הניסוח העקרוני והמושגי יכול לעזור בהבנת מציאות חיים קונקרטית עכשווית, אך גם כיצד הרשימות הקצרות והחד-משמעיות נשענות על מערך מרובד ומורכב הרבה יותר, שיש להכירו כדי להיטיב להבינו. בחיבור בין הרשימות החטופות והזועמות ובין ההגות שהויה והשקולה יש קריאת אזעקה, קריאת שבר וקריאת כיוון לעת הזאת, מול מערכי שליטה ופיקוח מעמיקים, חיים אנושיים מתרוששים ואוניברסיטאות שמתרוקנות מתלמידים ומלימוד.

הגיליון נפתח במאמרה של עדי אפעל-לאוטנשלגר, הפורם את הזיהוי השגור בין מחשבת האמנות לאסתטיקה ובין האמנות לאמנות החזותית. לאחר כשלוש מאות של משטר אסתטי, כמונחיו של ז'אק רנסייר, שבו האמנות מובנת כמה שנתון למבט ומסור להתבוננותו של סובייקט חושי וקולטני, המאמר תובע לשוב אל הפוייזיס כבסיס מחודש למחשבת האמנות. מתוך כך תובן האמנות כעשייה וכייצור, כהעמדה של מציאות פלסטית שנמדדת על בסיס תוצריה ולא על בסיס משמעויותיה. הפרדיגמה של אמנות זו היא התיאטרון, על אחורי הקלעים היצרניים שלו וצורת ההעברה מהתחום הביתי לציבורי, ובשרשרת של תרגומים-פירושים אפעל-לאוטנשלגר מציבה את האמנות הפוייטית – האמנות המפסלת – על בסיס הפקתן של תקנות (תרגומה ל"הקסיס" האריסטוטלי). באופן זה, אגב קריאה בפילוסופים הצרפתים פליקס רבסון ואנרי ברגסון וחזרה מהם אל אריסטו, המאמר מכוון למושג של אמנות שמבטל את ההפרדה בין אמנות לאומנות, בין אסתטיקה לטכניקה, בין יפה למועיל;

שמסתלק משיח אמנות שבמרכזו היצירה ותנאי התצוגה שלה, ותחת זאת מציב את האמנות כמרחב הדברים המיוצרים.

מאמרו של גלעד רייך עוסק במעשה האמנות מן הקוטב ההפוך. הוא בוחן כיצד בעשור האחרון אמנים רבים סיגלו תצורות פעולה של חרם, הימנעות מעבודה ואי-השתתפות, ושואל מהי פעולתה של אמנות שלא פועלת, עבודת אמנות שמסרבת לעבוד. רייך מציג מקרים של הסרת עבודות מתערוכות והחרמת מוסדות תצוגה מטעמים פוליטיים, למשל בביאנלה של מוזיאון הוויטני בניו יורק בשנת 2019, ובוחר את הגנאלוגיה האמנותית והפוליטית של צורת (אי-)פעולה זו. הוא מסרטט את המעבר מאמנות השביתה של שנות השישים והשבעים של המאה העשרים – זו של קואליציית עובדי האמנות והשביתה הכללית של לי לוזאנו, שהייתה אחוזה בפוליטיקה מעמדית ובמחשבת העבודה החברתית – אל האמנות האקטיביסטית שפרחה אחרי מחאות 2011, שבמרכזה סירוב אישי או קבוצתי להציג בחללי אמנות שונים. אמני הסירוב החדשים אינם פועלים רק כאמנים אלא גם כאקטיביסטים שמפנים את מעשיהם כלפי העולם החברתי; אולם בעשותם כך הם זונחים את הפעולה בעולם האמנות כמרחב שנערכת בו עבודה חברתית. הפוליטיקה הסוציאליסטית והחיבור לארגוני עובדים, שרווחו בדור הקודם, הוחלפו בפוליטיקה של תנועות חברתיות וארגוני זכויות אדם, שהולכת יד ביד עם התבססותה של סובייקטיביות ניאוליברלית.

יואב רונאל מתיק במאמרו את המבט מן השביתה אל הבטלה, ומברר את משמעויותיה ותפקידיה בעידן הקפיטליזם הניאו-ליברלי. לכאורה, הבטלה ניצבת מנגד לעולם המוגדר על ידי החובה לעבוד, כמה שיותר, לעיתים מסביב לשעון. אולם הבטלה איננה מנוגדת לעבודה: היא מצויה כיום בליבה, בביטול הזמן הגורף הרווח בעבודות רבות ובמגוון של עבודות מיותרות ובטלות. עם התפרקותן של מסגרות העבודה התחומות, קריסת ההפרדה בין עבודה לפנאי והפיכת האדם מעובד ליזם העסוק בעבודת העצמי, הפכה הבטלה לחלק אינטגרלי מהסדר הכלכלי-פוליטי הקיים. רונאל שואל במאמרו כיצד יהיה אפשר לשחרר את הבטלה מאותו סדר, שחרור שפירושו איננו רק שחרור האדם מעבודה – כאילו אפשר עדיין לסמן חוץ ברור למערך העבודה, להפקת הערך העודף, לתחרות – אלא שחרור הזמן הבטל מן הציפיות התלויות בו, מהצורך לנצלו ולהגשימו. לשם כך, רונאל מבדיל מושג זה של בטלה ממושג השביתה (המהפכנית, של הסובייקט הקולקטיבי) וממושג הפרישות (זו הנזירית, של סובייקט הרצון, וזו המובילה ליצירה תרבותית), ומציע כי הבטלה היא צורה של פוטנציאליות פסיבית. דיונו, שנעשה בהשראתו של אגמבן, עובר דרך שתי דוגמאות מן הכתיבה העברית העכשווית – רומן של נגה אלבלך ושיריה של תהל פרוש – כדי לעמוד הן על הבטלה הכבולה לסדר היצרני, הן על בטלה כהשבתה רדיקלית של סדר זה.

מאמרו של רונאל מוביל את הגיליון אל הזירה המקומית. אחריו, מאמרה של מיכל גבעוני נותן בה סימנים מפתיעים. המאמר מזהה את הבסיס לשיח הפוליטי של המרכז והשמאל הישראלי בעידן נתניהו עם הדרישה להשבת התקווה וההיאחזות בה כפתח לשינוי המציאות. מתנועת V15 בבחירות 2015 ועד הפגנות בלפור 2020, ממפלגת כחול לבן

הלאומית ועד ארגון "עומדים ביחד" הסוציאלי-דמוקרטי – כולם מושקעים בעוררותה של התקווה כבמסלול היחלצות מן המבוי הסתום שבו מצויה הפוליטיקה הישראלית. לכן, במקום להבין את המרחב הפוליטי מתוך העמדות המוצהרות של השחקנים השונים שבו, גבעוני מציעה במאמרה בחינה של העמדות הרגשיות-פוליטיות שמתוכן מתגבש שיח התקווה, מראה כיצד הוא מתווה ציר שמיטלטל בין תקווה לייאוש, ותוהה על אפשרויותיו ובעיקר על מגבלותיו. בהמשך היא פונה לאלבום "זמן התפוז" של רוני קינן וקוראת אותו כיצירה תרבותית שבעצמה מתמודדת עם שיח התקווה, ולא רק שבויה בתוכו ומעצימה אותו; יצירה שמבינה את הכשל הטמון במשוקעות האכזרית בעקרון תקווה מאכזב תמיד ונואל מלכתחילה. הקשב שגבעוני מפנה כלפי היבטים אפקטיביים בשיח הפוליטי העכשווי מוביל אותה להשביח את קטביו המוקצנים ולהציע מפרטים רגשיים עדינים יותר, בתוך שבין ייאוש גמור לתקווה גואלת.

את תיק עבודות האמנות בגיליון זה מגדיר אוצרו אורי דסאו כתערוכה בפורמט דפוס. "המשולחים" מציגה עבודות של שבעה אמנים, מיעקב אגם ועד מיקה רוטנברג, שעזבו את ישראל בגיל צעיר ועשו את הקריירה שלהם בסצנת האמנות האירופית או האמריקנית. אלו לפיכך אמנים שפעלו או פועלים שלא במולדתם, שעזבו את מקום מוצאם, ששבתו מעשייה בו; והתערוכה שואלת על סימניה של השביתה הזאת ביצירתם. לעיתים העזיבה של ישראל פנימית לעבודות האמנות, לעיתים אותותיה נראים בהרכבה של מרחבים חלופיים או בהיבטים של אי-היקבעות, חמיקה או נסיגה; ולעיתים היא נדמית כמסגרת פשר חיצונית שנכפית על העבודות. אולם בקיבוץ של האמנים יחד, התערוכה מעלה את האפשרות להבין אחרת את הישראליות: לא כמקום מכריע, רווי במשמעות והרה גורל, אלא כתחנה בלבד, זנוחה או נטושה, שסימניה נמחו. כינוסם של אמנים אלו תחת אותה קטגוריה זנוחה מרמז על יכולת ההדחה של הישראליות.

עם הכניסה לסגר הראשון במחצית השנייה של חודש מרץ, פתחנו בתיאוריה וביקורת בסדרה של שיחות מקוונות ששודרו בשידור חי בפייסבוק ובערוץ היוטיוב של מכון ון ליר. השיחות עסקו במושגים מתוך הלקסיקון המתהווה של התקופה – מצב החירום, עבודה ושביתה, הדבקה והתקהלות, החברה החולה ופופולזים – בניסיון לפתוח את משמעותם של מושגים שנדמו כסגורים וכמוחלטים. מול החירום הבריאותי והפוליטי ניסינו להעמיד מחשבה שנערכת בחירום מבלי שהיא נענית למופעיו הפוליטיים. אולם כעת, כשכבר התחורר כי הקורונה איננה אירוע, לא סף שברגע אחד ייחצה או תהום שהושלכנו אליה כי אם מצב מתמשך, מרחב חיים שנפער ובו אנו שוכנים, החירום פינה את מקומו לכחינה שהויה של מצב הקורונה. תיק המסות שבגיליון זה מציע פרספקטיבות אחדות על המרחב הפוליטי המשתנה בעת הקורונה. פותחות אותו שלוש רשימות קצרות פרי עטו של ג'ורג'יו אגמבן, שנכתבו בתקופת הסגר הראשון באיטליה, בחודשים שבהם היא הייתה מרכז

המגיפה. ברשימות אלו מתריע אגמבן שהמעבר החלק ללמידה מקוונת מסמן את סופה של צורת החיים הסטודנטיאליט ואת קיצה של האוניברסיטה כהתאגדות של סטודנטים. הוא דן בהשעיית הקשרים החברתיים והפעילות הפוליטית לשם ביסוסו של "ביטחון ביולוגי", ובשמירה על הקיום העירום ללא תהייה על אופני החיים שיש לשמור עליהם. שלוש הרשימות מובאות בסדר כרונולוגי מהופך, וכך האחרונה שבהן, שהתפרסמה לראשונה בסוף מרץ, נקראת כעת מחדש מתוך מה שכבר נודע בחודשים האחרונים כניצול של מצב החירום הבריאותי לצרכים פוליטיים קטנים או לשינוי משטרי גדול.

אביטל ברק בוחנת את המרחב החברתי בעת הקורונה מבעד לשאלת התנועה. מול עצירת התנועה הפתאומית והחדה – תנועת אנשי המקצוע והתיירים, תנועת הפליטים ותנועת הסחורות – שאירעה בעקבות התפשטותה העולמית של המגיפה, היא מאתרת מערכים של תנועות חלופיות מינוריות, קטנות היקף וחבויות, כאלה שחותרות בחשאי תחת הסדר או נעדרות לו; ובהמשך גם הפגנות גדולות שמותחות את הגבולות של מגבלות התנועה. את רשת התנועות הללו ברק מכנה "קוריאוגרפיה חברתית", ובקוריאוגרפיה הייחודית שהתפתחה בתקופה זו היא דנה מתוך מחשבת הפרפורמנס והמופע החברתי. **רותי גינזבורג** משיתה מבט על שלושה תצלומים מהפגנות שונות שהתקיימו בתקופת הקורונה, וקוראת מתוכם את ההגיונות הפוליטיים המגולמים בהפגנות הללו. היא טוענת כי המעבר מהטלוויזיה לרשתות החברתיות, והפיכתן לגורם התקשורת המרכזי שסביבו ההפגנה מתארגנת וביחס אליו מתעצבת הנראות שלה, משנה את צורתה של ההפגנה והופך אותה להפגנת ראוה. אולם בניגוד למוכח השליילי שייחס גי דבור לראווה, שבה ראה מנגנון של הפרדה מוחלטת של בני האדם מכל קיום פוליטי, גינזבורג מבקשת להראות כיצד פועלת הראווה ככלי בידי המפגינים עצמם וכחלק מהעוררות הפוליטית.

אילת מעוז פונה להסכמי אברהם שנחתמו בין ישראל לאיחוד האמירויות בחודשים האחרונים, נושא שלכאורה רחוק מענייני הקורונה ורק במקרה התרחש בתקופתה; אך למעשה, כפי שמעוז מסבירה, הוא מגלם את הדקדוק הכלכלי והפוליטי המשתנה של התקופה. הביקורת משמאל על ההסכמים הללו התרכזה בכוח היתר של ישראל, בכוחם המועט של הפלסטינים ובבריתות החדשות בעולם הערבי, אולם מעוז מתמקדת ב"קפיטליזם המוגזע" כבבסיס לדמיון בין המדינות ולהסכם שנרקם ביניהן – קפיטליזם מדינתי ובו חלוקת עבודה חברתית נוקשה על בסיס אתני, דלדול של מושג האזרחות המודרנית, והפיכת המדינה לאפרטוס שמטרתו להאמיר את ההון הלאומי ואשר מחזיק רבים מן התושבים, המושקעים ולו במעט בהון זה, ככני ערובה של פוליטיקה אתנו-מעמדית ברוטלית התומכת בהתנהלות פיננסית כזאת. ההווה של איחוד האמירויות הוא לפיכך העתיד (האומלל) של ישראל: אוטופיה של ההון, דיסטופיה לרבים מן התושבים.

מן העבר האחר, **אורי גולדברג** מציע דיון במרחב הרגשי שנוצר במצב הקורונה – באפשרות למצוא זולת, להיקשר אליו ולאהוב אותו גם באולם המראות של הבידודים והמסכים. במפתח תיאולוגי, בעזרת דיון בפרק מתוך האיגרת אל הקורינתים של פאולוס –

פאולוס, המנסח הגדול של האהבה ככוח חברתי פועל – גולדברג מבקש לחרוג מצד אחד מן החוק החברתי המסדיר ומצד אחר מן האינדיווידואל כתכלית עצמו; ממצב החירום של המדינה ומחופש הפעולה הליברלי של הפרט. ברגעי העצירה המושהית של הקורונה, עם התערעורת האמונה בעבר והתקווה לעתיד, האהבה לפי גולדברג היא הבלחה של תנועה רוויית אפשרויות של כוליות נושמת שביכולתה לתאר, ולא רק לספר, את העולם אחרת. הגיליון שנפתח במאמר ספקולטיבי נחתם בחטיבה פילוסופית שמוקדשת לשני הוגים בולטים: הגל, ההוגה של ראשית המאה התשע-עשרה, ואגמבן, ההוגה של ראשית המאה העשרים ואחת. מכתיבתו התיאורטית הענפה של ג'ורג'יו אגמבן בחרנו לתרגם לעברית את אחרית הדבר לפרויקט הומו סאקר שלו, טקסט וירטואוזי שמתבונן על הפרויקט בכללותו, מסכם את המהלכים הראשיים בו ועומד על השתמעויותיו ההגותיות והפוליטיות. בליבה של אחרית הדבר נמצא המעבר מן התיאוריה של הכוח הריבוני השלטוני – שנתון במבנה היוצא מן הכלל ושכרוך בדיאלקטיקה של הכינון – אל תיאוריה של היכולת המשעה. זוהי יכולת שאיננה יוצאת אל הפועל, שמתקיימת דרך האפשרות שלא להתממש ולא להפוך לכוח, והיא עושה זאת על דרך ההשעיה – ההדחה וההשבתה – של המבנה השלטוני. בדיון שעובר דרך ביקורת האלימות של ולטר בנימין, מושג היחס באונטולוגיה של דונס סקוטוס, השבתת חוקי התורה בתיאולוגיה המשיחית של פאולוס, ולבסוף אריסטו ומשמעות ה"יכולת" בכתביו, אגמבן מעמיד לבסוף מושג אחר של חיים אנושיים – חיים שאינם נפרדים מצורתם, ולכן שונים מן החיים העירומים והמופקרים המצויים תחת הכוח הריבוני. את הגיליון חותם רב-שיח לרגל פרסום התרגום לעברית של הכרך הראשון של הספר פנומנולוגיה של הרוח לג. ו. פ. הגל. התרגום, שנעשה בידי רועי בר ואלעד לפידות ואשר ראה אור בהוצאת רסלינג, הוא אירוע אינטלקטואלי רב חשיבות והקריאה בו מעלה שאלות רבות שחוצות את תחומי הפילוסופיה, התיאולוגיה, המחשבה הפוליטית וחקר התרבות. פנינו לארבעה חוקרי הגל – פיני איפרגן, עאזר דקואר, גל כץ ומיכל סגל, ביקשנו מכל אחד ואחת מהם לכתוב מסה קצרה על הספר ותרגומו, ולאחר מכן כינסנו את ארבעתם לרב-שיח כתוב. המסות והשיחה נעות בין דיון בהגותו של הגל – בפרוצדורה הדיאלקטית, במקומו של האחר ובמעמדו של הידע המוחלט – ובין דיון באקטואליות של מחשבת הגל ברגע הפוליטי הנוכחי ובמשמעות תרגומה לעברית של הרוח האוניברסלית. ויכוח סוער ניטש על עצם האפשרות או הרצון "לשוב להגל" ולעשות זאת משמאל, על קיומם או היעדרם של דפוסי מחשבה הגליאניים בלב המציאות הפוליטית של זמננו, ועל הכרעות תרגום שונות. הדיון בספר ובתרגומו משתרגים זה בזה, כך שהדיון בתרגום של הגל לעברית הופך לדיון בעניינים שעולים בספר עצמו: השאלה מהו ספר זה בעצמו עוברת דרך השאלה מהו עבורנו, מיהו האחר שלו ומה הוא יכול להיות עבורו, והאם – כמו אצל הגל – כל אלה מתלכדים לבסוף.

גיליון זה ממשיך את הקו שהותווה בגיליון הקודם ומדגיש גם הוא את החקירה המושגית התיאורטית ואת העיון הביקורתי בעברית. עם זאת, הוא נפתח לתחומים נוספים: יש בו חטיבת מסות בענייני השעה, הוא צולל להגותם של שני פילוסופים, וטקסטים אחדים בו עוסקים במעשה האמנות. הגיליון הנוכחי גם מציג אופנים נוספים של כתיבה: תערוכה בפורמט דפוס ורב-שיח כתוב. הגיליון הבא, גיליון 54, יוקדש למחשבה מהדרום הגלובלי והישראלי, לאפשרותה של אפיסטמולוגיה מן הפריפריה ולמחקר שנקודת המשען והייחוס שלו אינה המרכז הפוליטי והתרבותי. שלושה גיליונות אלו, בהתקבצותם יחד, מבקשים להביא לידי ביטוי מנעד רחב של כתיבה תיאורטית וחקירה ביקורתית. על מנת להמשיך ולהרחיבו, אנחנו שבים ופונים לקהילה האינטלקטואלית המקומית ומזמינים מאמרים ומסות שיחדרו ויעמיקו את הדיון ההגותי, החברתי והתרבותי בעברית. ולבסוף, אורנה יואלי-בנבנישתי, שהייתה במשך שנים רבות עורכת המשנה של תיאוריה וביקורת ולפני כן מזכירת המערכת שלו, סיימה את עבודתה בכתב העת. קשה להקיף את תרומתה הסגולית של אורנה – עורכת טקסט מחוננת שטביעת ידה ניכרת בכל מאמר שעבר תחת ידיה, ושבמקרים לא מעטים הצליחה להפוך טיוטות לא סדורות למאמרים ראויים לדפוס. אנחנו מאחלים לה הצלחה בהמשך עבודתה במכון ון ליר. תודתי שלוחה גם לטל כוכבי על תמיכתה ועזרתה, ללידר ארצי על העריכה הלשונית המוקפדת של הגיליון כולו, ולענת שלם על העבודה המשותפת על כל דבר ודבר בו.